

КРИЗАТА В УКРАИНА РИСКОВЕ ЗА БЪЛГАРИЯ

МАРТ'2014

В този извънреден междинен доклад за рисковете пред националната сигурност се анализира и прогнозира кризата в Украйна. При изготвянето му, безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада. Анализът и прогнозата не изразяват политически пристрастия; не третират положително или отрицателно политическата констелация; не дават аргументи за ползата или вредата от нея.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира, освен за изследователски и учебни цели - докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

Резюме

Кризата в Украйна създава огромно напрежение в отношенията на Русия със САЩ и с Европейския съюз. Възниква най-сериозният риск за сигурността на Европа и на България след кризата в остатъчна Югославия от 1999-2000 г. За България кризата в Украйна има огромно значение. Противодействието на посочените по-горе рискове за националната сигурност ще покаже дали политиките у нас са способни да защитят избора на българския народ в полза на европейските ценности.

Генезис на кризата

Украйна притежава около 5 % от световните запаси на полезни изкопаеми; географски е свързващо звено, което може да се превърне и в арена на пряко противоборство на Русия с НАТО и с Европейския съюз. Със своя предимно равнинен релеф страната винаги е играела важна роля с възможността за лесно и бързо преминаване през територията ѝ; излазът на две морета, съседството с много различни страни ѝ придават геостратегическо значение.

Украйна е силно уязвима. Основните проблеми на страната са: слабо доверие в политиките, липса на прозрачност в действията им; зависима съдебна система и високо равнище на организирана престъпност; прахосване на правителствени разходи; множество търговски бариери; амортизирано и технологически остаряло оборудване; висока енергийна интензивност и слаба ефективност; изключително ниска производителност на труда; лоша инфраструктура, корупция, бюрокрация. Украйна е практически във фалит, поради невъзможността си да се заплати за доставките от Русия. Икономическото развитие на страната е невъзможно без реформи и без инвестиции.

След разпадането на Съветския съюз през 1991 г. стратегическа цел на Русия е да запази Украйна в своята сфера на влияние. Най-ярките публични проявления на тази стратегия са газовата криза от 2009 г. и особено сегашната криза. Разликата е, че тогава Москва спира газа за Украйна формално заради задължения, докато сегашната криза е провокирана от огромния натиск върху Украйна да се откаже да подпише Споразумение за асоцииране с ЕС. Бруталната намеса на Кремъл провокира събитията през последните три месеца и заповяда военна инвазия, засега ограничена в Крим.

Непоследователното поведение на украинския политически елит през годините на независимостта подпомогна ефекта на руския натиск за сегашната криза. Движещият мотив на тримесечните протести в Киев е недоверието в способността на политиките да изведат Украйна по европейски път.

Европейски съюз, САЩ и НАТО имат досега колеблива роля. След украинската независимост, през годините имаше периоди на правителства, готови за по-активна прозападна ориентация и противопоставяне на руския натиск. В тези периоди подкрепата от Запада не съответстваше на усилията и на рисковете, които тези правителства поемаха, включително за собственото си оцеляване. И сега Западът подцени намеренията на Русия да задържи Украйна в Евразийския съюз, както и готовността на Москва да приложи за това всякакви средства, включително военни.

Възможна динамика на кризата

Очаквано, най-твърда е позицията на Русия. За нея изходът от кризата във втората по големина и важност бивша съветска република е от жизнено значение за защитата на интересите ѝ в „близката чужбина“. В края на февруари Москва предупреди и допусна за възможно използването на всякакви действия спрямо Украйна¹. След това осъществи военен десант в Крим с около 6 000 военнослужещи. Показателно е, че на този етап руските военни усилия са концентрирани към полуострова. Вероятно е да се изчака реакцията на Запада, а след това в източните области на Украйна да се провокират събития, в които Москва да се намеси „по молба“ на руското население в тях.

Кремъл настоява Киев да се откаже от подписване на Споразумение за асоцииране към Европейския съюз и да приеме неговия контрол. Ангажираността на САЩ към решаване на кризата в Украйна досега бе компромисна. След падането на правителството, под натиска на протестите, посланикът на САЩ в Украйна заяви, че президентът Янукович трябва да остане на власт до провеждане на избори в края на 2014 г. и дотогава да бъде част от промените². Едва след началото на руските военни маневри и особено след военния десант на полуостров Крим, САЩ реагираха по начин, очакван от техните съюзници в НАТО. След разговора на президента Барак Обама с руския президент Путин, държавният секретар Джон Кери в изключително остро интервю за CBS заяви: „През 21 век просто не се държиш като в 19-ти и не може да нападаш друга държава с напълно измислен претекст“ и обобщил реакцията на страните от Г-8, че „са готови да изолират Русия“ с „широк набор от средства“: икономически санкции, забрана за издаване на визи, блокиране на активи, търговска изолация и забрани за инвестиране³.

За Европейския съюз развитието на кризата в Украйна е решаващ тест, в навечерието на изборите за Европейски парламент, за жизнеспособността на Съюза и силата му да противодейства на Русия в решаващи моменти. За разлика от позицията на САЩ, реакциите на високопоставени ръководители на Съюза, както и на ръководителите на водещите страни в Съюза, още от началото на кризата през ноември 2013 г. са много по-адекватни, навременни и въздействащи, според възможностите на Общността. ЕС не е готов да посрещне по-радикално развитие на ситуацията в Украйна и да задейства механизми, които досега не е използвал⁴.

Слабостта в позицията на Запада остава. Тревожно е, че след десанта в Крим командващият силите на НАТО и САЩ в Европа ген. Филип Бридлав признава, че Алианса няма готов план как да отговори в случай на военна намеса на Русия на Кримския полуостров, което признание, впрочем, може само да насърчи Кремъл⁵.

Две прогнози

Вариант А – провеждане на избори за президент на 25 май 2014 г. и запазване на териториалната цялост на Украйна. Този вариант е реалистичен единствено ако новоизбраното временно правителство на Украйна съумее моментално да овладее ситуацията. То трябва енергично да се противопостави на сформиращите се през последните дни „отряди за самоотбрана“. Ако се допусне тези отряди да укрепнат, то последствията ще бъдат гражданска война на голяма територия. Тя би била и аргументът за Русия да насочи военни части към източните области. Обявената в

Украйна обща мобилизация⁶ е знак, че управляващите реагират на тази заплаха. От значение за провеждане на изборите на 25 май 2014 г. ще бъде способността на временното правителство да не допусне финансов банкрут на страната. Това е възможно единствено с помощ отвън.

Организирането на изборите в тази сложна обстановка ще бъде съпроводено и с въздействието на характерните пороци на политическия живот в Украйна. От огромно значение ще бъде поведението на едрия капитал, който е в състояние да подкрепи или да минара усилията на временното правителство. Евентуални действия на проруските кръгове в Източна Украйна и Крим, както и по-сериозна военна интервенция на Русия, са сериозни рискове за реализиране на двете части на Вариант А.

Вариант В – отлагане на изборите на 25 май 2014 г. ще засили в кратки срокове сепаратизма. Това е най-неблагоприятния сценарий, чието реализиране би било в резултат на засилени военни действия на Русия, както и подмолно поведение на нейните проводници в Украйна. Споразумението с ЕС ще бъде замразено; вътрешнополитическата криза ще се задълбочи; възможна е гражданска война и отцепване на отделни райони. Този сценарий е реалистичен особено ако временното правителство не се справи веднага с предизвикателствата, посочени във вариант А. До него може също да се стигне и ако Украйна спешно не получи финансова помощ или пък Русия наложи мита⁷ за украинските стоки, наложи нови цени на газа и спре неговите доставки.

Ако се стигне до такава ситуация, то тя ще бъде съпроводена с продължителен хаос и огромни заплахи за стабилността в широк периметър извън Украйна. Вътре в страната ще възникнат редица огнища на въоръжен конфликт. Бежанската вълна в различни посоки ще е неминуема. Реализирането на подобен сценарий ще влоши още по-значително отношенията на Русия със САЩ и с Европейския съюз. Това е сценарият, сочен отдавна като модел на 21 век: разпадащи се държави и формиране на нови образувания. За сравнение процесите в съседна Молдова, която независимо от проевропейската ориентация на управляващите, също понася центробежни сили на разпадане.

Рискове за националната сигурност на България

Действията на Москва да възпира прозападна ориентация на независими държави, нейни доскорошни сателити, доведоха до бруталната намеса във вътрешните работи на Украйна. Връщането към тази доктрина в последните години укрепи позициите на Кремъл във вътрешен план; при недостатъчната активност и твърдост на американската администрация в световните дела и отслабеният, в резултат на световната икономическа криза, Европейски съюз. Този твърд курс показва, че няма да се подбират средства, за да бъдат задържани бившите сателити. Без отпор, подобен натиск в бъдеще ще се засилва. Той и сега крие в себе си очевиден риск за развитието на страни като България.

Членството на България в НАТО и в ЕС не е достатъчната гаранция, че страната е защитена от подобен натиск. Необходимо е управляващите да са наясно с този риск и да имат твърдата воля да му противодействат. Всяко колебание или недостатъчна лоялност като страна-член на НАТО и на ЕС, ще увеличава риска България да бъде подлагана на засилващ се натиск от Русия, с далечната цел включването ѝ в

алтернативата Евразийски съюз. В този смисъл е притеснително, че и около кризата в Украйна представителите на изпълнителната власт у нас избягваха да заемат по-категорична самостоятелна позиция, която „би подразнила“ Русия. Показателно е, първоначалното българско колебание от 02.12.2013 г., когато министърът на външните работи Кристиан Вигенин заяви: „България ще изчака общата позиция на страните-членки на ЕС.“⁸ По този начин ефектът на рисковия фактор „натиск от Русия в резултат на новата ѝ политика към бившите сателити“ допълнително се увеличава поради готовност на другите да отстъпят и проявят нелоялност към Алианса.

Ако натискът на Русия върху Украйна успее, той ще мобилизира допълнително традиционно проруски ориентираните у нас политически и бизнес елити. С висока степен на вероятност може да се прогнозира тяхната готовност за изоставяне на цивилизационния избор на България. На това могат да противодействат проевропейски ориентираните политици, представителите на гражданското общество и на неправителствените организации; могат да се опрат на избора на обикновените хора, които отиват да работят и пращат децата си да учат в Европа, а не в Русия.

Влошаване и криза в отношенията на НАТО и на Европейския съюз с Русия.

Независимо от това, кой от възможните сценария за развитие на кризата в Украйна, се реализира, събитията в тази страна трайно ще се превърнат в проблем на отношенията на НАТО и на ЕС с Русия. За България този риск би могъл да се разглежда в два аспекта. Първият, България, като съюзник в НАТО и ЕС, би имала аналогични последствия за националната си сигурност, като тези на останалите страни-членки. При ескалация на напрежението, която да прерасне в конфронтация от по-сериозен характер по-голямата пряка заплаха би имало за съседните на Украйна Полша, Унгария, Словакия, Румъния и Молдова.

Вторият аспект е свързан с евентуални усилия на Русия да влияе на по-уязвими страни-членки, аналогично на посочения по-горе първи риск. В този смисъл повечето от бившите социалистически страни могат да са обект на разнороден натиск, включително икономически и енергиен шантаж. Това би изисквало добавени усилия за противодействие. От готовността за подобно противодействие би могло да се съди за способността на управляващите да защитават националния интерес и геополитическия избор на България. Свързано с този аспект е и възможната деструктивна позиция на някои бивши социалистически страни при вземане на решения по повод Русия, което да повлияе негативно върху отношенията ѝ с НАТО/ЕС/.

Нарушаване на териториалната цялост на Украйна. Сепаратистки тенденции.

Още преди руската интервенция на полуостров Крим, всички реакции по повод на Украйна на световни лидери, на представителите на ЕС и на НАТО включваха елемента „необходимост от запазване на териториалната цялост на Украйна“. Подобен елемент по-рядко се забелязваше в изказванията на официални руски представители. Напълно разбираема е тревогата да не се стигне до разделяне на Украйна. Още повече, че вариантите са многобройни – по-развитите западни области, доминирани от руско население източни области, автономният Крим /даден на Украйна от Н. Хрущов през 1954 г./ . Ако се стигне до някакъв вид разделяне, ще е невъзможно да се учреди федерация.

Отделянето на отделни области от Украйна, което би било възможно с активното руско военно участие, е огромен риск. То би било и опасен прецедент, който би могъл да се

използва от Русия и по отношение на редица други страни от района на Черноморието. Дори само хипотезата за подобен възможен „ефект на доминото“ е сериозен риск за сигурността на България и на Европа. Евентуално разкъсване на Украйна допълнително ще задълбочи риска за международната сигурност.

За сигурността на България сепаратистките тенденции в Украйна крият и друг сериозен риск. Той би произтекъл от примера, който евентуално може да бъде даден в Украйна и особено от начина, по който би се стигнало до разделяне. Лозунгите на едно от етническите малцинства в Украйна да приобщи територията си към съседната Родина-майка, могат да бъдат възприети по буквален начин и у нас, въпреки несравнимите различия на ситуацията в Украйна и в България.

Енергийна криза с доставките на руски газ през Украйна. През Украйна се транзитират около 80% от целия природен газ, доставян от Русия за Европа. Този риск би възникнал не само за България, но и за значителна част от Европа. Възможни са две хипотези. Първата, Русия би могла да използва тази мярка като крайна при остро влошаване на отношенията ѝ с Европейския съюз /или/и с НАТО/. Последствията от нея биха били непредвидими. Втората хипотеза би могла да бъде аналогична на тази от „газовата криза“ през 2009 г. Под претекст, че спира доставките за Украйна, Русия би могла да спре и доставките за Европа, включително България. Затова кризата в Украйна поставя още веднъж остро пред България необходимостта от диверсифициране на енергийните доставки. България твърде лекомислено се включи в наказателната операция на Русия по отношение на Украйна, наречена „Южен поток“. С участието си в проекта нашата страна затвърждава за дълго енергийната си зависимост от Русия.

Ограничаване на правата на българското малцинство в Украйна. На извънредно заседание, проведено на 23 февруари, Върховната рада на Украйна отмени действащия „Закон за държавната езикова политика“.⁹ С това се отне статута на руския език като официален на територията на страната. С този закон се отменя и легализирането на „местни езици“ в определени райони, какъвто беше българският. В същото време не е ясно как националните малцинства в Украйна ще бъдат представлявани в парламента. Българският външен министър Вигенин реагира неочаквано бързо и остро¹⁰ срещу приетия закон, ограничаващ завоювани права на българското малцинство. Той постави веднага въпроса и на обща среща с колегите си от „Вишеградската група“, Гърция и Румъния. Реагира, дори без да изчака „общата позиция на ЕС“, вероятно следвайки реакцията на Москва заради руския език. Факт е, че в Украйна има значително българско малцинство¹¹, което ще бъде ошетенено. След евентуалното провеждане в Украйна на изборите на 25 май 2014 г., българската държава трябва да проучи въпроса със статута на нашето малцинство.

Емигрантска вълна от Украйна. Засега тя е основно от руско население към Русия /само през януари и февруари повече от половин милион руснаци/. Руската инвазия в Крим, евентуалното ѝ разпространение в източните райони, различните сценарии за развитие на кризата в Украйна, могат да доведат до емигрантска вълна към страни от Европейския съюз, включително и България. Все пак по-вероятна цел са съседните страни, с някои от които има традиционни исторически връзки – особено Полша и Словакия, а така също Унгария и Румъния. Малко вероятно е големи групи емигранти от българското малцинство в Украйна да се насочат към нашата страна. Но българската държава трябва да има готовност и за такова развитие. Друг риск за България би представлявало, ако към страната се насочат платежоспособни украински

граждани с неясен и недоказан произход на капитали. Те биха увеличили оборота на сивата и черна икономика.

Икономически и търговски връзки България-Украйна.

През 2012 г. Украйна е на 14-то място в общия стокообмен на България /1,1 млрд. долара със силно изразено пасивно салдо за България от над 500 млн. долара/. С 1,2% Украйна е на 21 място в износа на България. Във вноса в България Украйна заема 13-то място с 2,5%. По данни на БНБ за периода 1996 - 2011 г. привлечените инвестиции от Украйна са в размер на 22,3 млн. евро, 0.05% от общия дял на инвестициите в страната за периода. По данни на украинската статистика българските инвестиции в Украйна достигат обем 23 млн. щ.д. В Украйна работят около 200 предприятия с български капитал, от които 67 са представителства на български компании. Кризата в Украйна крие рискове за обема на търговско-икономически отношения, както и за българските инвестиции.

Заклучение

За България кризата в Украйна има огромно значение. Противодействието на посочените по-горе рискове за националната сигурност ще покаже дали политиките у нас са способни да защитят избора на българския народ в полза на европейските ценности.

БЕЛЕЖКИ

¹ <http://www.kremlin.ru/news/20353>; <http://mignews.com.ua/ru/articles/156900.html>

² <http://amanpour.blogs.cnn.com/2014/02/20/ukraines-president-viktor-yanukovych-may-be-open-to-early-elections-says-u-s-ambassador-geoffrey-pyatt/>

³ <http://www.cbsnews.com/news/john-kerry-warns-of-consequences-for-russia-after-ukraine-invasion/>

⁴ http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140222_01_en.pdf

⁵ <http://www.reuters.com/article/2014/02/27/us-ukraine-crisis-breedlove-idUSBREA1Q1F220140227>

⁶ <http://www.unn.com.ua/uk/news/1311304-zgidno-z-rishennyam-rnbo-mobilizatsiya-viyskovikh-prok-hodit-po-vsiv-krayini-a-parubiy>

⁷ <http://112.ua/politika/rossiya-mozhet-velich-importnye-poshliny-esli-kiev-snova-zayavit-o-podpisanii-sa-s-es-25963.html>

⁸ <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=2513323>

⁹ <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/88068.html>

¹⁰ http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/02/24/2248968_vigenin_otmianata_na_ezikovite_prava_na_besar-abskite/

¹¹ http://bulgarnation.com/images/218047_1916386035069_1404519945_2127636_2439894_n.jpg